

Bredée, ± 1924.

Niet toevallig gebruikte M. van der Staal, werkzaam bij het christelijk onderwijs, het pseudoniem Petrus Kruisman: vanuit zijn geloofsovertuiging wil hij het jongetje Kris behoeden voor zedelijk en lichamelijk verval. De parallellen met *Boefje* van M. Brusse zijn opvallend, dat boek zou heel goed als voorbeeld gediend kunnen hebben.

Boefje

Hij heette Piet van Kempen en was elf jaar toen hij in 1900 twee gulden stal van een Rotterdamse houtjeshakker. Hij kreeg een patroon van Pro Juventute in de persoon van journalist M.J. Brusse. Die vereeuwigde hem, zijn kijkende en slaande moeder, zijn sullige en goedmoedige vader en zichzelf als volhardende 'voogd' in het jongensboek *Boefje* (1903). *Boefje* werd het prototype van het straatschoffie, de deugniet, de ruwe bolster blanke pit die door verwaarlozing en de omstandigheden op het slechte pad raakt, maar uiteindelijk met veel vallen en opstaan en dankzij de pedagogische interventies van zijn patroon goed terecht komt. Het boek werd razend populair – in 1950 verscheen de twintigste druk – en droeg naast de Oranjekalenders veel bij aan de naamsbekendheid van Pro Juventute. Brusse maakte zelf een toneelbewerking (1922), die meer dan vijfhonderd keer werd gespeeld, en ook de verfilming uit 1939 trok volle zalen. In Rotterdam leeft *Boefje* voort in twee beeldhouwwerken uit 1941 en 1980.

Kris

Om middernacht komt de schrijver op de Korte Hoogstraat, tussen Boymansstraat en Passage, een negenjarig potloodventertje (in de letterlijke betekenis van het woord) tegen. Het pientere schoffie probeert klanten van het Zuid-Hollandsch Koffiehuis (gevestigd aan de Korte Hoogstraat 27) een potlood aan te smeren. Kruisman maakt een praatje met Kris. Die lust bier en brandewijn en spreekt plat Rotterdams: '*hol*' (helling) en '*hoed*' (agent) en is eerst wantrouwig. Een agent kent hem wel: '*Da's Christiaan Haver, woont in de B. Steeg*' (heb niet kunnen achterhalen welke steeg dat was). Verbetering gaat volgens deze wetsdienaar niet lukken.

De volgende dag gaat onze middernachtzending op bezoek bij Kris. De woning ligt in een gibus, moeder zit in de prostitutie (hoewel dit nergens expliciet gezegd wordt), haar pooier Bennie, een bajesklant, heeft Kris leren stelen en hosselen. Bennies *'gelaatstrekken doen hem dadelijk herkennen als tot het Oude Volk behorend'*, en zijn overigens beschaafde tongval wordt *'slechts lichtelijk ontsierd door een Joods accent'*. Hij wordt vergeleken met Simon Legree, berucht slavenjager uit *De Negerhut van Oom Tom* van Harriet Beecher Stowe. Er zijn twee zusjes en een sliert oppaskinderen van de meisjes van Fie uit de Nachtlamp. Kris moet op ze passen. De kinderen worden door moeder mishandeld. Kruisman beschrijft Fie als *'een slavenjaagster en zelf slavin.....een vampier gelijk, die zich voedt met levend bloed'*. De nogal met zichzelf ingenomen schrijver zet de ellende graag dik aan. Hij gaat naar de Voogdijraad en hoopt dat de moeder via de Kinderwetten (uit 1905) uit de ouderlijke macht ontzet of ontheven kan worden.

Een krantenbericht: Kris is opgepakt. Kruisman steekt zijn licht op bij de politie. De Voogdijraad werkt langzaam, het duurt maanden voor de rechtbank een uitspraak doet. Kris bekent dat moeder en Bennie hem stelen hebben geleerd. De schrijver wil hem redden, ondanks de overtuiging van de *'herediteitsdrijvers'* (sociaal darwinisten) dat dat boter aan de galg gesmeerd is. De jongen is *'gedegeneerd, maar regeneratie is mogelijk'*.

Het Zuid-Hollandsch Koffiehuis in de Korte Hoogstraat

Kris vertelt hoe hij boeren *'uit 't Aufermaassche'* die voor de Koninginnebrug staan te wachten, berooft en de dronken zeelui van hun geld verlost. In afwachting van de ontzetting/ontheffing mag hij een paar dagen logeren bij een vriend van de schrijver, die hem zelf niet in huis kan/wil nemen (waarom niet? Kruisman heeft een vrouw en een ruim huis).

Kruisman gaat met de agent Oom Hein op expeditie door donkerst Rotterdam, o.a. op bezoek bij Schele Marie, die kinderen alcohol schenkt en ze een slaapkamer laat gebruiken. Zedenbederf! Maar niet altijd is de ellende eigen schuld, de drank doet veel kwaad, de mensen zijn verdierlijkt, maar toch ontsnappen sommigen aan de

erfelijke belasting. Kruisman: *'Onze eeuw wordt de eeuw van het kind genoemd, maar het verwaarloosde kind lijdt nog'*. Volgens Oom Hein moeten ouders, onderwijzers en kinderrechtters samenwerken, precies wat het Comité Tegen De Straatschenderij ook wil, maar de wet moet streng worden uitgevoerd.

De schrijver heeft iets met vampiers: hij droomt van Schele Marie, die hij ook met een vampier vergelijkt. Kris blijkt van zijn logeeradres weggelopen te zijn door toedoen van Bennie. De onverschrokken Kruisman (Kruisvaarder?) gaat verhaal halen en raakt in gevecht met Bennie en Lies, Kris' moeder. Bennie vlucht en wordt op de Westersingel gearresteerd. De schrijver neemt Kris mee naar huis en belooft hem tegen moeder en Bennie te beschermen en ervoor te zorgen dat hij leert lezen en schrijven.

Moeder Lies is geschorst uit de ouderlijke macht. Kruisman wil ook de twee zusjes weghalen uit het huis van de 'vampier'. Volgens Lombroso zou Kris een geboren dief zijn, maar dat gaat Kruisman te ver: hij is verworden tot dief, tot dief gemaakt en met Gods hulp zit er voor de kinderen toch nog wel Hemelsche Heerlijkheid in. Ze zullen bij pleegouders gaan wonen in B., ergens voorbij Arnhem. Na gewassen te zijn en van *'ongenooide gasten ontdaan'* (*'ze zaten er dik onder'*) gaat het richting trein. Bennie en Lies, die de kinderen willen terughalen, worden met een list richting Delftsche Poort gestuurd, terwijl het rijtuig naar het Maasstation wordt gedirigeerd (dat is in de jaren vijftig gesloopt en de lijn naar Utrecht vervangen door die vanaf C.S). Oom Hein komt gedag zeggen. Kruisman vermeldt met nadruk dat de hele geschiedenis waar is, alleen de namen zijn veranderd. Kris vindt de trein prachtig en speelt op zijn mondharmonica, tot plezier van de andere reizigers.

Het lukt Bennie en Lies niet om de verblijfplaats van de kinderen te achterhalen. Die doen het goed op school en in hun pleeggezinnen. Dan wordt Lies ernstig ziek (ongetwijfeld syfilis, *'wjl de ziekte, die erger en vreeselijker verwoestingen aanricht dan tering en kanker, nu voortwoekert in mond en keel'*). Zij wil de kinderen graag nog een keer zien. Kruisman gaat ze ophalen op het Maasstation. Ze zien er *'fris en blozend'* uit en spreken goed Nederlands, zij het met een Gelders accent. Kris is *'een Gelderschen jongen van het land'* geworden die voor smid leert, Liesje zit in de vierde klas en Mientje helpt de juffrouw en de meester. Ze klaagt over alles en aardt helaas naar haar moeder: *'in Mientje woelen kwade driften: zij draagt de moederlijke erfenis met zich voort in haar bloed'*.

Lies en Bennie wonen nu op de Schiedamsedijk, waar overdag al het *'zondeleven van de nachtstad'* te zien is. In het krot vinden ze moeder Lies, doodziek en nog nauwelijks aanspreekbaar. Liesje speelt, Mientje verveelt zich maar Kris bidt! Geleerd in Gelderland. Kruisman is extatisch van vreugde: *'Hij bidt! Hij, die temidden der misdaad-doenden zijn eerste levensjaren leefde – hij bidt.....Godlof, hij bidt!..... Ik zou kunnen schreien van ontroering en tevens kunnen jubelen van blijdschap'*.

Bennie, intussen aan de drank verslaafd, komt razend en tierend binnen, scheldend op de dokter, die weigert te komen. Voor rijkeluispatiënten heeft hij wel tijd! Zijn

woede richt zich nu op Kruisman en de kinderen terwijl vrouw Haver *'binnen enkele minuten voor haren Rechter zal staan'*. Bennie dwingt de kinderen het Onzevader te bidden. Lies sterft.

De begrafenis is op Crooswijk. De moeder en zus van Lies zijn er ook. Bennie is dronken, op de begraafplaats zorgen twee agenten voor rust. Kris lijdt maar bidt. Daarna gaan de kinderen terug naar Gelderland, weer vanaf het Maasstation. Bennie komt nog zijn excuses maken voor zijn gedrag. Van het verzekeringsgeld heeft hij cadeautjes voor de kinderen gekocht. Volgens de schrijver een *'vreselijke verzoeking. Verderft niet het geschenk het hart?'*

In het laatste hoofdstuk beschrijft hij het lot van de kinderen uit de Rotterdamse sloppen:

'Als Kris zijn er tientallen, neen honderd- en duizendtallen jongens, en meisjes als Mientje en Liesje, die de handen opheffen en om redding smeeken. Ze wenschen gered te worden van hun vader, die drinkt en hen slaat: van hun moeder, die drinkt en hen de straat opdrijft, om er te bedelen en te stelen, opdat zij geld hebben zal, om aan haar drankzucht te voldoen; van menschen zoals Bennie, die geen oudervreugde kennen en geen ouderplicht gevoelen en er slechts op bedacht zijn, hen te exploiteren, hun lichaam en hun ziel..... Met allen, die de kinderziel liefhebben, wil ik mij geven, om hen op te heffen, hen te redden, hen, indien het mogelijk is, te verlossen van hun opvoeders, die hun verdervers zijn.....'

Het is allemaal nogal bombastisch, en naarmate het boek vordert sluipt er meer en meer godsdienstig commentaar in. Desondanks waren de leefomstandigheden van de armen toentertijd abominabel en de activiteiten van Pro Juventute en de Kinderbescherming lofwaardig en hoogst noodzakelijk. De krotten uit de binnenstad hebben de oorlog niet overleefd, misschien een van de weinige positieve gevolgen van het bombardement in 1940.